

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

מקץ (תשכ"ז)

מ"ב - מ"ג - מ"ד

מוזרה היא התנהגות יוסף במצרים מזמן עלותו לגדולה, וביחוד מזמן בוא אחיו אליו, מוזרת הן במחוליו, הן במעשיו, על מחוליו: תמהו כל המפרשים על אשר לא הודיע יוסף לאביו לא במכתב ולא ע"י רץ את אשר עמו והשאירו באבלו עשרים ושנים שנה. תשובה אחת מכל הנאמר בשאלה זו הבאנו מגליון מקץ תשי"ט, היא תשובת ר' יוסף אבן כספי, ובגלל נדירות הספר ההוא נביאה שנית כאן:

"סירת כסף" (ע' 123): והוא המבוא לפרשו לתורה "משנה כסף" אבל מה שישאלו אנשי הארץ הזאת: למה לא שלח יוסף ענינו לאביו, והנה אין בין מצרים לארץ כנען רק מהלך שמונה ימים, ויותר קשה זה בעיניהם אחר שעלה לגדולה, גם צורף להם אז פלא אחר, והוא: איך לא שמע יעקב שמעו אחר עלותו לגדולה, כי מפורסם היה הענין, איך עבד עברי היה למושל על ארץ מצרים?

ואני זוכר כי אלו השאלות והדומות להן, היינו עושים גם אנחנו בזמן נעורנו וטרם לכתב למצרים. אמנם אחרי לכתי שם לא נשארה בי מבוכה על זה. וקח לך בני בחנם, מה שקניתי לי בכסף מלא: והוא, כי העבדים בארץ ההיא אינם כמשרתי הארץ הזו, אבל הם: אצל אדוניהם במדרגת צאן ובקר וזולתם משאר הבהמות הביתיות, אין הבדל ביניהם כלל, ואין ספק ליודעי מנהג מצרים כמוני, כי אחר שיוסף היה עבד במסר לסרים פרעה, הנה לא היה לו תקנה בשום פנים לצאת לחפשי, וכל שכן שלא יוכל לברוח, כי הארץ סגורה ומסוגרת, לכן לא שלח זה ליעקב. ומה טוב עשה, כי הוא דמה בנפשו כל התחבולות שעשו אחיו לומר לאביו שהוא מת, וחשב: "גזרה על המת שישתכח מן הלב, ואם אודיע עניני לאבי עם היותי בזולת תקנה, אין זה כי אם שבר רוח וכאב גדול יותר מאד".

ואמנם אחר עליתו לגדולה אין טענה, כי חכם גדול היה, ובוטח עתה בחלומותיו בטחון עצום אחרי ראותו צמיחתם, ותיכף ראה הכולד באחרית, ואם הוא פותר שאר החלומות, כל שכן שהוא פותר חלומותיו, וכן עשה...

אבל לא שמע יעקב ולא בניו בבואם ארצה מצרים את שמעו ביחוד, כי אע"פ ששמעו כי נער עברי עבד לפוסתפר הגיע למעלת השרים והסגנים, למה יתעוררו מזה, כי כמה עבדים עבריים איכא בשוקא זולתו, "ועברי" יקרא כל הבא מבני עבר, ואין פלא בארץ ההיא עלית עבדים לגדולה, אבל כן הוא ברוב, כי המלך לבטחו בעבדיו הנכרים, מקנת כספו, ישימם שריו ופרשיו.

ואלו הייתי רוצה להאריך בזה, הייתי מספר מעניני הארץ ההיא, מה שיבאר עוד זה הענין וזולתו מענינים רבים ונכבדים באו בתורתנו, אבל למה אעשה כל זה בחנם?

ותשובות רבות אחרות ניתנו לשאלה זו כפי שיתברר ללומדי גליונות זה (וע' גם בגליון ויחי תשי"א). יותר מאשר מחדלו זה מפליאים מעשיו עם אחיו. את התמיהה על מעשיו מביע בכל חריפותה האלשיך בפרושו:

הלא מעשים אשר לא יעשו על יד איש צדיק כמוהו עשה למו! כי הוא תחילת מעשהו דבר יאחם קשות ועוד מעט דיאמר אליהם מרגלים אתם, והגיעם עד שערי מות, כי הם לא ידעו כי קול דברים היה, כי אם שבכל לבבו הוא עומד עליהם להשמידם, כמשפט למרגלים אשר אחת דתם להמית. ועדיין לא הסהרו מפחד רעה וישליך אותם הבורה, כי אסרם במשמר ובהוציאו אותם ויקח מאתם את שמעון. ובחשבם כי עזרם ה' ויפלסם, השיב כסף איש בפי אמתחתו ומאז יצאו את העיר לא הרחיקו ויצא לבם מיראתם פן יהרגו כגנבים, ומה גם בהיותם מריקים שקיהם בבתם והנה צרורות כספיהם, כי שם פחדו פחד המה ואביהם ואימות מות נפלו עליהם.

ויהי כי חשבו שנחם ה', כי הביאו את בנימין והיו משיבים אותו ואת שמעון אל אביהם, ותהפך שמחתם לאבל וערבה כל שמחה, וימצא הגביע באמתחת בנימין, כי גם על פי גזרתם היה להמית את בנימין ולקחת את כל אחיו לעבדים. ... ומה ראה על ככה איש צדיק כמוהו להשקותם יין התרעלה זה כמה פעמים? וחלילה לו מעבור על לאו "לא תקום ולא תסור".

ומענין הדבר שלא כל פרשנינו הניחו כמוהו שלא יעבר יוסף על לאו של "לא תקום"
והיו גם אחדים מבין הפרשנים שתפשו את מעשי יוסף עם אחיו כמעשה נקמה... פרוש
הנראה לי עומד בנגוד גמור לפשוטו של מקרא...

לתשובתו השניה של הרמב"ן יש לצרף גם את דברי אברבנאל שהבאנו בגליון מקץ תש"ה.

וכדאי להזכיר כאן שתומאס מאן המקדיש את כל הכרך הרביעי של ספרו המונומנטלי
יוסף ואחיו רק לפגישות שבין יוסף ואחיו (פרקים מ"ב - מ"ג - מ"ד) בשאר נאמן
בכל ספרו לתפישה של הרמב"ן בפרוש הראשון, וכל אשר פעל יוסף אינו אלא כמבצע
את יעדו, כמגשים את אשר הוגד לו בחלומותיו, ביתר דיוק את אשר הוטל עליו מצד
ההשגחה העליונה ונתגלה לו בחלומותיו.

ואשר לדברי הבקורת של בעל העקדה (שאלה 7) יש לומר, שאין זו כלל גישת כתבי
הקדש. והלא גדעון שמע את חלום המדיני ולא אמר: הנותן החלומות - יגש פתרונו?
אלא אסף אנשיו והשתמש בתכסיסי מלחמה כדי "להגיש את פתרון החלום". וכן מצינו,
שאמר ירמיהו שגולי בבל יחזירוהו ה' בעוד שבעים שנה, והם - גדולי ישראל בבבל
לא אמרו: הנותן את הנבואה יגיש פתרונו, כי אם בטרם מלאו שבעים השנה "קמו
זרובבל וישוע בן יהוצדק וראשי האבות ויעלו לארץ (עזרא ב' ס"ד) להגשים את הברי
הנבואה.

נחמה ליבוביץ